

Ефективність виробництва хмелю в Україні

Постановка проблеми. Хмелярство – важлива галузь сільського господарства України. Хмелепродукцію використовують у пивоварній галузі, медицині, парфумерії, харчовій та в інших галузях промисловості. Для розвитку хмелярства Україна має сприятливі природно-кліматичні умови і може повністю забезпечувати попит на сировину вітчизняних пивоварних підприємств та експортувати її за межі держави [4].

Проте через відсутність у галузі дієвої державної протекціоністської політики виникло стійке від'ємне сальдо експортно-імпортних торгових операцій на ринку хмелю; було призупинено виплати державної підтримки хмелярам, що призвело до кредиторської заборгованості. Крім того, через низьке фінансове забезпечення наукових досліджень, спрямованих на створення й запровадження нових високоврожайних сортів хмелю, інноваційних технологій його вирощування, збирання та переробки; відсутність у більшості підприємств спеціалізованої техніки й обладнання для вирощування та переробки хмелепродукції; невідповідність регламентації й сертифікації технологічних процесів до вимог Європейських регламентів; низький рівень залучення інвестицій тощо – все це зумовило занепад хмелярської галузі та в загальному, на нашу думку, призвело до втрати конкурентних переваг вітчизняної хмелепродукції, передусім на внутрішньому ринку. Так, за відносно невеликий період часу відбулося суттєве зниження основних натуральних і вартісних показників продуктивності хмелярства. Враховуючи потенційне значення вирощування культури хмелю не лише для розвитку

окремо взятих регіонів, але й для розвитку економіки держави в цілому, вважаємо за потрібне детальніше розглянути нинішню тенденцію виробництва хмелярської продукції в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати досліджень проблематики виробництва хмелю в Україні висвітлені в наукових працях О.Я. Стойка, Н.О. Куровської, Т.С. Муляр [9], А.В. Проценко [5], Т.Ю. Приймачук [8], Р.І. Рудика [6], А. Anon [10], D. Sugier [11] та ін. Проте нинішня непроста ситуація з вирощуванням хмелю в державі потребує нових додаткових досліджень.

Мета статті – проаналізувати динаміку виробництва хмелю в Україні.

Виклад основних результатів дослідження. Хміль – багаторічна сільськогосподарська культура, що належить до родини коноплевих. Широке використання цієї специфічної рослини в промисловій переробці зумовлює постійний попит на основний продукт даного виробництва – хмельову шишку. Відомо, що більше 90 % усієї вирощеної хмелярами продукції споживається виробниками пива. Так, за різними оцінками експертів, нині річна потреба пивної промисловості України в хмелярській сировині знаходиться в межах 100 т. Лише невеликий відсоток від цієї потреби забезпечується за рахунок вітчизняного хмелю, а решта завозиться з-за кордону. Така ситуація, на думку експертів, склалася, по-перше, через належність значної кількості національного пивного ринку зарубіжним компаніям, які завантажують власне виробництво за рахунок імпортової сировини. Іншою ж причиною є наявність багатьох проблем, що існують в галузі. Серед головних причин називають такі: відсутність у більшості підприємств ділових зв'язків щодо збуту власної продукції; невідповідність наявного асортименту хмелярської продукції

* Науковий керівник – О.В. Захарчук, доктор економічних наук.

© Ю.О. Гіренко, 2017

існуючим запитам пивного ринку, у тому числі, стосовно продуктів переробки (гранули/екстракти); загально світові зміни на ринку хмелярської й пивної продукції, а також низька якість вітчизняного хмелю. Сукупність дії цих та інших чинників у підсумку призвела до значних проблем із реалізацією хмелю. Варто зауважити, що тривале складське зберігання призводить до втрати гірких речовин, що значно знижує ринкову ціну та-

кої хмелярської продукції. Додатковим чинником погіршення існуючої економічної ситуації вважається невисока врожайність, а також незадовільний рівень технічного оснащення українських хмелярських підприємств. Зважаючи на це, за відносно короткий період часу відбулося суттєве скорочення основних показників ефективності виробництва. Зменшилася кількість і самих підприємств (табл. 1) [3; 7; 1].

1. Кількість підприємств галузі хмелярства, од.

Область	Рік				2015 р., %, до	
	2005	2010	2014	2015	2005 р.	2014 р.
Житомирська	35	17	13	3	8,6	23,1
Львівська	4	4	2	2	50,0	100,0
Рівненська	2	3	1	-	-	-
Хмельницька	1	1	1	1	100	100
Інші*	4	-	-	-	-	-
У цілому по Україні	46	25	17	6	13,0	35,3

* Вінницька, Волинська, Київська і Луганська області.

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України.

Отже, з даних таблиці 1 видно, що у 2005 році в Україні функціонувало 46 підприємств, які вирощували хміль. У 2010 році їхня кількість була 25 од., або в 1,8 раза менше, а в 2015-му – лише 6 од., що в 4,2 раза менше проти 2010 року і в 7,7 раза порівняно з 2005 роком.

По областях України кількість хмелярських підприємств скоротилася: у Житомирській – на 32 од., або в 11,7 раза та становить 3 од.; у Львівській – на 2 од., або у 2 рази і нині має 2 од.; у Хмельницькій – не змінилася й має 1 од.; у Рівненській, Вінни-

цькій, Волинській, Київській та Луганській – загалом на 6 од. і в 2015 році в даних областях уже не вирощують хміль.

Як наслідок, зменшилася також площа насаджень хмелю. Якщо у 2005 році у цілому по Україні вона становила 665 га, то у 2015-му – лише 187 га, що в 3,6 раза менше. У тому числі: у Житомирській області площа хмелю скоротилася на 369 га, або у 3,8 раза – до 133 га; у Львівській – на 54 га, або у 3,2 раза – до 25 га; у Хмельницькій – на 10 га, або на 25,6 % до – 29 га (табл. 2).

2. Площа насаджень хмелю в сільськогосподарських підприємствах, га

Область	Рік				2015 р., %, до	
	2005	2010	2014	2015	2005 р.	2014 р.
Житомирська	502	484	295	133	26,5	45,1
Львівська	79	108	54	25	31,6	46,3
Рівненська	19	32	20	-	-	-
Хмельницька	39	46	31	29	74,4	93,5
Інші*	26	-	-	-	-	-
У цілому по Україні	665	670	400	187	28,1	46,8

*Вінницька, Волинська, Київська і Луганська області.

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України.

Проте з розрахунку на одне підприємство площа хмелю як в окремих областях, так і в цілому по Україні зростає, що зумовлено перевищенням темпів зниження кількості хмелярських підприємств над темпами зниження площі насаджень хмелю. Так, у підприємствах Житомирської області даний показник збільшився на 30,0 га, або у 3,1 раза й

становив 44,3 га. Зокрема, у СТОВ «Спілка хмелярів та пивоварів» Чуднівського району площа насаджень хмелю нині дорівнює 60,7 га, у ТОВ «Вертокиївка – хміль» Житомирського району – 65,8 га.

У підприємствах Львівської та Хмельницької областей площа хмелю характеризується тенденцією до зменшення: відповідно

на 7,3 га, або на 36,7 % і 10,0 га, або на 25,6 % до величини 12,5 і 29,0 га у 2015 році. В Україні площа насаджень хмелю в одному сільськогосподарському підприємстві

у 2015 році становила 31,2 га і порівняно з 2005-м збільшилася на 16,7 га, або у 2,2 раза (табл. 3).

3. Площа насаджень хмелю в середньому одного сільськогосподарського підприємства, га

Область	Рік				2015 р. у % до	
	2005	2010	2014	2015	2005 р.	2014 р.
Житомирська	14,3	28,5	22,7	44,3	3,1 р.	2,0 р.
Львівська	19,8	27,0	27,0	12,5	63,3	46,3
Рівненська	9,5	10,7	20,0	-	-	-
Хмельницька	39,0	46,0	31,0	29,0	74,4	93,5
Інші*	6,5	-	-	-	-	-
У цілому по Україні	14,5	26,8	23,5	31,2	2,2 р.	132,5

* Вінницька, Волинська, Київська і Луганська області.

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України.

Основним інтенсивним фактором розвитку галузі рослинництва, в тому числі й хмелярства, є врожайність. Високий рівень та позитивна тенденція до зміни даного факто-

ра доводять про наявність конкурентних переваг у виробника на ринку. За досліджуванний період у вітчизняних підприємствах цей показник має позитивну тенденцію (табл. 4).

4. Урожайність хмелю в сільськогосподарських підприємствах, ц/га

Область	Рік				2015 р., %, до	
	2005	2010	2014	2015	2005 р.	2014 р.
Житомирська	6,9	8,5	8,6	12,8	184,9	148,2
Львівська	8,3	7,6	4,0	9,0	108,7	2,2 р.
Рівненська	9,4	6,9	6,1	-	-	-
Хмельницька	1,5	12,6	6,5	8,7	5,9 р.	132,2
Інші*	13,2	-	-	-	-	-
У цілому по Україні	7,1	8,6	7,7	11,6	164,5	150,8

* Вінницька, Волинська, Київська і Луганська області.

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України.

Порівняно з 2005 роком урожайність хмелю по Україні зросла в середньому на 4,6 ц/га, або на 64,5 %; у тому числі: у підприємствах Житомирської області – на 5,9 ц/га, або на 84,9 %; Львівської – на 0,7 ц/га, або на 8,7 %; Хмельницької – на 7,2 ц/га, або у 5,9 раза.

Отже, незважаючи на зменшення кількості виробників хмелю, зниження загальної площі його насаджень по Україні, маємо також позитивні тенденції зміни окремих ключових факторів функціонування й розвитку цієї галузі. До речі, якщо у 2005 році генетичний потенціал урожайності поширених в Україні сортів хмелю використовувався лише на 29 %, то в 2015-му даний показник становив 47 %, тобто зріс на 18 пунктів. Для порівняння, у Німеччині реалізація генетичного потенціалу врожайності сортів хмелю наближається до 60%, у США – до 65, у Китаї – до 70% [2].

Збір альфа-кислот з 1 га насаджень хмелю в сільськогосподарських підприємствах України за 2013–2015 роки становить 57,5 кг, у тому числі ароматичних – 52,9, гірких сортів – 81,0 кг (рис. 1).

По областях України у підприємствах Житомирщини даний показник має найвище значення і становить 59,4 кг з 1 га насаджень хмелю ароматичних сортів, 86,3 – гірких сортів та 64,2 кг – у середньому; Львівщини – відповідно 39,8 кг – ароматичних сортів, 66,8 – гірких сортів і 45,9 кг – у середньому; підприємства Хмельниччини й Рівненщини вирощують хміль лише ароматичних сортів, збір альфа-кислот з 1 га насаджень якого становить – відповідно 48,1 і 24,5 кг.

За сортовою структурою насаджень хмелю в сільськогосподарських підприємствах за 2013–2015 роки переважають ароматичні сорти, їхня питома вага – 83,7 %, а гірких сортів – лише 16,3 % (рис. 2).

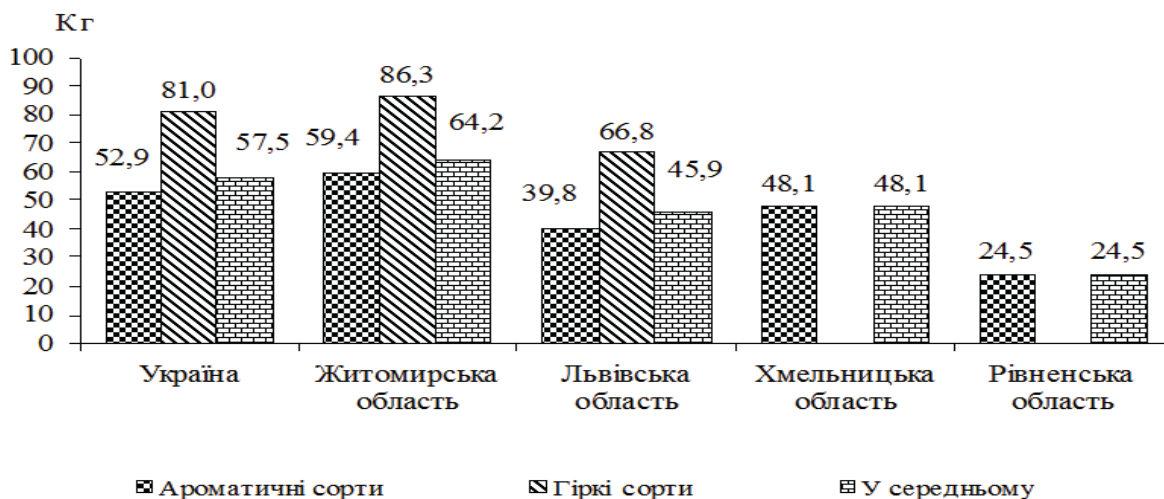

Рис. 1. Збір альфа – кислот з 1 га насаджень хмелю за 2013-2015 рр., кг

Джерело: Побудовано за даними Державної служби статистики України.

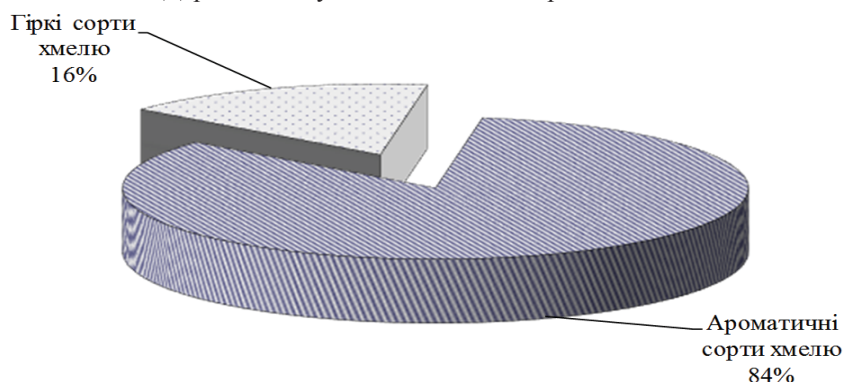

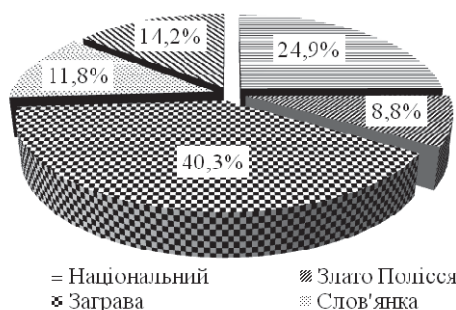
Рис. 2. Сортова структура насаджень хмелю в сільськогосподарських підприємствах за 2013–2015 рр.

Джерело: Побудовано за даними Державної служби статистики України.

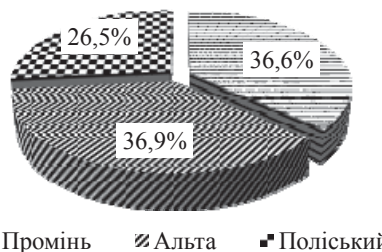
У структурі насаджень хмелю ароматичних сортів переважає сорт «Заграва», питома вага якого 40,3 %. Деяко менше насаджень хмелю сорту «Національний» – 24,9 %, сорти «Слов'янка» й «Злато Полісся» мають відповідно 11,8 і 8,8 %, інші сорти («Гайдамацький», «Клон-18»,

«Староволинський» та «Тріумф») – 14,2 % (рис. 3).

У структурі насаджень хмелю гірких сортів найбільшу питому вагу має сорт «Альта» – 36,9 %. Деяко менше насаджень сорту «Промінь» – 36,6 %, а найменше – сорту «Поліський» – 26,5 %.

(а)

(б)

Рис. 3. Структура насаджень хмелю ароматичних (а) і гірких (б) сортів за 2013–2015 рр.

Джерело: Побудовано за даними Державної служби статистики України.

Варто зауважити, що під час варіння якісного – марочного пива використовують хміль лише ароматичної групи сортів, які містять менший відсоток альфа-кислоти порівняно з гіркими.

Результатом акумуляції тенденцій зміни посівної площі та врожайності хмелю є зменшення його валового збору. З даних

таблиці 5 видно, що в цілому по Україні валовий збір хмелю у сільськогосподарських підприємствах за 2005–2015 роки знизився на 2526 ц, або у 2,2 раза, і становить 2174 ц. У тому числі: у підприємствах Житомирської області він зменшився на 1768 ц, або у 2,0 рази і становив 1698 ц; Львівської – на 429 ц, або у 2,9 раза, до 225 ц.

5. Валовий збір хмелю в сільськогосподарських підприємствах, ц

Область	Рік				2015 р., %, до	
	2005	2010	2014	2015	2005 р.	2014 р.
Житомирська	3466	4117	2541	1698	49,0	66,8
Львівська	654	819	218	225	34,4	103,2
Рівненська	179	220	121	-	-	-
Хмельницька	57	580	203	251	4,4 р.	123,6
Інші*	344	-	-	-	-	-
У цілому по Україні	4700	5736	3083	2174	46,3	70,5

*Вінницька, Волинська, Київська і Луганська області.

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України.

Винятком є Хмельницька область, у підприємствах якої за досліджуваний період валовий збір збільшився на 194 ц, або в 4,4 раза й становив 251 ц.

З розрахунку на одне підприємство припадало валового збору хмелю в цілому по

Україні у 2015 році 362,3 ц і порівняно з 2005 роком було більше на 260,1 ц, або в 3,5 раза. Це зумовлено перевищенням темпів зменшення кількості виробників даної продукції над темпами зниження її валового збору (табл. 6).

6. Валовий збір хмелю в середньому одне сільськогосподарське підприємство, ц

Область	Рік				2015 р., %, до	
	2005	2010	2014	2015	2005 р.	2014 р.
Житомирська	99,0	242,2	195,5	566,0	5,7р.	2,9 р.
Львівська	163,5	204,8	109,0	112,5	68,8	103,2
Рівненська	89,5	73,3	121,0	-	-	-
Хмельницька	57,0	580,0	203,0	251,0	4,4 р.	123,6
Інші*	86,0	-	-	-	-	-
У цілому по Україні	102,2	229,4	181,4	362,3	3,5 р.	2,0 р.

*Вінницька, Волинська, Київська і Луганська області.

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України.

При цьому в Житомирській області валовий збір хмелю на одне сільськогосподарське підприємство в 1,6 раза вищий ніж середнє значення в цілому по Україні й становить 566 ц. Зокрема, у СТОВ «Спілка хмелярів та пивоварів» Чуднівського району цей показник нині становить 776,5 ц, у ТОВ «Вертокиївка – хміль» Житомирського району – 858,0 ц.

У підприємствах Львівської й Хмельницької областей середній валовий збір хмелю нижчий ніж середнє значення в цілому по Україні – відповідно на 249,8 ц, або в 3,2 раза, та на 111,3 ц, або у 1,4 раза і становив 112,5 та 251,0 ц.

Таким чином, нині в Україні лише два підприємства Житомирської області – СТОВ «Спілка хмелярів та пивоварів» Чуднівсько-

го й ТОВ «Вертокиївка – хміль» Житомирського районів – формують 75,2 % загального обсягу виробництва хмелю.

Висновки. За період 2005–2015 років у галузі хмелярства наявні як негативні, так і позитивні явища. До негативних слід віднести зменшення кількості товаровиробників, загальних площ насаджень, валового збору, що відповідно відображається на забезпеченості пивоварних підприємств вітчизняною хмелесировиною. Позитивними явищами є підвищення врожайності й виходу альфа-кислот з 1 га насаджень хмелю через зростання інтенсивності виробництва. Саме модернізація, на нашу думку, є одним із перспективних та ефективних напрямів відновлення потенціалу вітчизняного хмелярства в нинішній період.

Список використаних джерел

1. Бондар О. Хміль і хмелевий екстракт / О. Бондар // Пропозиція. – 2002. – № 7. – С. 103–108.
2. Галузева програма розвитку хмелярства в Україні на 2007–2010 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>.
3. Пивна та хмелева галузі України, кон'юнктура та інтеграція : [моногр.] ; за ред. Ю.І. Савченка. – Житомир : ФОП Мальцева О.Ю., 2014. – 96 с.
4. Програма розвитку агропромислового комплексу Житомирської області на 2016–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://agroprom.zt.gov.ua/images/pdf/proekt_prog.pdf.
5. Проценко А.В. Інноваційне забезпечення галузі хмелярства / А.В. Проценко // Економіка АПК. – 2010. – № 8 – С. 112–118.
6. Рудик Р.І. Експортно-імпорتنі операції на ринку хмелепродукції / Р.І. Рудик // Економіка АПК. – 2012. – № 2. – С. 103–109.
7. Савченко Ю.І. Тенденції розвитку ринку хмелю / Ю.І. Савченко, Т.Ю. Приймачук, Т.Ю. Сітнікова // Вісн. аграр. науки. – 2012. – № 2. – С. 67–71.
8. Савченко Ю.І. Оцінка економічної ефективності розвитку хмелярства / Ю.І. Савченко, Т.Ю. Приймачук, Т.Ю. Сітнікова // Вісн. аграр. науки. – 2011. – № 11. – С. 66–71.
9. Стратегічне управління підприємствами галузі хмелярства : моногр. / Т.С. Муляр, Г.В. Осовська. – Житомирський нац. агро-екологічний ун-т, 2013. – 244 с.
10. Anon A. Hopfen – Rundschau / A. Anon // Wolncach. – 1991. – Т. 42. – № 3. – Р. 28–31.
11. Sugier D. Evaluation of the macro – element nutritional state of hops on the basis of the chemical analyses of leaves and soil / D. Sugier, C. Szewczuk // Lublin, 2002. – University of Agrikulture. – P. 87–96.

Стаття надійшла до редакції 28.12.2016 р.
Фахове рецензування: 12.01.2017 р.

*

УДК 330.3 313

*І.В. ВАЩЕНКО, аспірант**

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Теоретичні засади та сучасний стан розвитку ринку кукурудзи

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку сільського господарства України одним із головних завдань є нарощування обсягів виробництва зерна, зокрема кукурудзи, 20 % якого використовується як продовольче, 15–20 % – для технічних потреб, решта – як фуражне.

Останніми роками спостерігається збільшення загального виробництва зерна кукурудзи. Зростання попиту на нього на світовому ринку стало поштовхом для національних виробників до збільшення виробництва цієї продукції в нашій державі. Свідченням цього є зростання за десятирічний період посівних площ під культурою майже вдвічі, а також відповідне збільшення її експорту за межі країни.

Кон'юнктура світового ринку зерна кукурудзи та продуктів його переробки, а також

постійні цінові коливання внутрішнього ринку роблять його достатньо прогнозованим для сільськогосподарських товаровиробників, ефективна робота яких можлива тільки за умови злагодженої діяльності всіх підприємств, пов'язаних із зерновиробництвом, заготівлею, переробкою і доведенням до споживачів зерна кукурудзи та продуктів його переробки. Це потребує створення ефективних організаційно-економічних механізмів регулювання ринку зерна кукурудзи й продуктів його переробки в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо розвитку та функціонування вітчизняного ринку кукурудзи знайшли своє відображення в працях учених-аграрників, які займалися дослідженням еволюції генезису появи культури кукурудзи у світі й Україні, розробками та запровадженням науково-дослідних тематик селекційної роботи щодо створення нових сортів і гібридів цієї культури з метою збільшення її потенційної врожайності, а також

* Науковий керівник – М.П. Талавира, доктор економічних наук, професор.

© І.В. Ващенко, 2017